

Het Aktiecomitee Red de Voorkempen bestaat dit jaar 40 jaar, en zoiets moet worden gevierd natuurlijk! Onze stiel indachtig, vonden wij dat zoiets niet alleen een bloemetje verdient, maar dat een inventaris van het archief zeker ook wel een passend cadeau is ...

Het ontstaan van Red de Voorkempen gaat terug tot eind jaren 1960, de periode waarin overal in Vlaanderen nieuwe lokale milieuactiegroepen ontstaan zijn. Een van deze groepen, Vrijwaring Natuurschoon 's-Gravenwezel, werd opgericht in 1968 als reactie tegen een aantal plaatselijke wantoestanden op het gebied van milieu en ruimtelijke ordening. Onder impuls van deze groep werd Groenactie Voorkempen, of Voorkempen-Groen, opgericht. Drijvende kracht achter dit alles was Marcel Verbruggen, die toen al jaren filmde voor de leefmilieuprogramma's van de toenmalige BRT, zoals *SOS Leefmilieu* en *Boomalarm*, waarin allerlei aanslagen op de Vlaamse natuur in beeld werden gebracht. Deze programma's gaven een enorme impuls aan de natuur- en leefmilieubeweging in Vlaanderen, resulteerden in de oprichting van tientallen groencomités en waren de aanleiding tot het organiseren van de eerste boomplantdagen.

De actiegroep te 's-Gravenwezel verenigde zich in 1970 met een aantal andere organisaties uit Schoten, Sint-Job, Wijnegem, Schilde, Oelegem, Halle, Westmalle en Wommelgem in de regionale groep Redt de Voorkempen met als doel "*het bundelen van de strijd tot het behoud van het natuurschoon en definitief een einde te maken aan de vernietiging van het leefmilieu in onze omgeving*". De groep, met als voorzitter Jan Bellefroid en als secretaris André Verbeeck, telde bij de oprichting reeds 28 leden, waaronder naast vertegenwoordigers van de groencomités ook afgevaardigden van een groot aantal culturele verenigingen. Uiteindelijk leidde het grote aantal aanwezigen zelfs tot plaatsgebrek bij de vergaderingen.

Betoging tegen het duwvaartkanaal te Antwerpen, 2 februari 1974 (Amsab-ISG, Gent)

Lokale wantoestanden werden aan de kaak gesteld over de hele Voorkempense regio. Een van deze acties betrof de vijvers van natuurgebied De Mick te Brasschaat die dreigden uit te drogen als gevolg van de eerste werken aan het geplande verbindingskanaal voor de duwvaart, die op 1 juli 1970 van start zouden gaan. Eenmaal de werken aan de gang, doofde het protest stilletjes uit; er was toch niets meer aan te doen. De gevreesde uitdodingsverschijnselen deden zich inderdaad voor.

Eind 1972, begin 1973 werd op initiatief van enkele leden uit Sint-Job-in-'t-Goor, Brecht, Sint-Antonius en 's-Gravenwezel, Red de Voorkempen organisatorisch hervormd en werd de actie om het geplande duwvaartkanaal tegen te houden heropgestart, hoe krankzinnig die ambitie ook mocht zijn: de werken waren al gestart en de onteigeningen waren al aan de gang. Sleutelfiguur werd Piet Coppennath die in een staalbedrijf aan de oever van het Albertkanaal werkte en bijgevolg vertrouwd was met de hele maritieme en havengebonden situatie. Jezuiet Luc Versteyleen, voornamelijk gekend van de herlevingsbeweging Anders Gaan Leven, werd de creatieve woordkunstenaar van de actie. Miel Thijs en collega-leraar Ivo Vermeiren stelden het *Duwvaartmanifest* samen: een stevig en lijvig dossier over de hele kwes-

tie. Daarnaast was er ook nog Marcel Leyssens en verder Rik Vanderhaeghen, die onder meer het logo van de groep tekende. De broers Paul en Johan Staes onderhielden de relaties met de pers en zorgden voor teksten. Deze laatste twee brachten als journalist de plannen voor het kanaal en de mogelijke gevolgen ervan onder de aandacht. Zowat alle Antwerpse kranten en regionale Antwerpse redacties van de andere kranten begonnen vervolgens eveneens omvangrijke bijdragen over het kanaal te publiceren.

De waanzin van het door de politiek-industriële lobby van de Antwerpse haven gewenste duwvaartkanaalproject begon stilaan door te dringen. 'Het kanaal der schande' zou van Oelegem helemaal tot Zandvliet lopen, 30 kilometer lang en 200 meter breed, dwars doorheen de zandgronden en de kwetsbare natuurgebieden, bossen en kasteelparken van 8 gemeenten in de Voorkempen.

Red de Voorkempen bundelde en coördineerde de krachten van de verschillende lokale milieugroepen langs het geplande tracé, en waar deze niet bestonden, werden al snel nieuwe groepen opgericht. "*Wij zijn het beu*", kopten de kranten in grote letters, en dat was geen understatement. Er werd een informatie- en sensibiliseringscampagne opgestart om de bevolking in de regio te informeren en er vonden allerlei kleine acties plaats. Het duurde niet lang eer een ongezien protest door het Antwerpse raasde. Onder tot de verbeelding sprekende namen als Duweling, Fietseling, Doemeling en Trietseling werden tienduizenden handtekeningen tegen het project verzameld, gingen duizenden kinderen op klasuitstap op het geplande tracé, werd de Antwerpse binnenstad overspoeld door meer dan vijfduizend fietsers ... Het protest zwol verder aan en nam nationale proporties aan nadat in samenwerking met de Bond Beter Leefmilieu een Nationaal Anti-Duwvaart Komitee werd opgericht. Tegen zoveel geweld bleken de plannenmakers en beleidsmensen niet bestand en de plannen voor het duwvaartkanaal werden afgevoerd – de toen om zich heen grijpende economische crisis gaf daarbij een extra duwtje in de rug. Zo eindigde de grootste milieucampagne tot dan toe in een klinkende overwinning.

Het succesvolle antiduwvaartkanaalprotest verhoogde het milieubewustzijn aanzienlijk en heeft ontgensprekelijk een stimulerende en inspirerende invloed gehad op de ontluikende milieubeweging. Het belang van Red de Voorkempen voor de milieubeweging is dan ook niet te onderschatten. De verstrengeling als gevolg van de nauwe contacten en onderlinge beïnvloeding tussen Red de Voorkempen, de Groene Fietsers en de herlevingsbeweging Anders Gaan Leven die plaatsvond tijdens het protest, lag zelfs in grote mate aan de basis van het ontstaan van de politieke partij Agalev. De belangrijke rol die Red de Voorkempen hierin speelde, blijkt duidelijk bij de eerste verkiezingen waaraan Agalev deelnam in 1977. Het waren de leden van Red de Voorkempen Piet Coppens, Fons Mees en Luc Versteyle die deze eerste verkiezingen van de kersverse partij organiseerden en zeven van de tien kandidaten op de lijst waren actief in Red de Voorkempen. Daarnaast werden grote delen van het manifest dat Agalev naar aanleiding van deze verkiezingen publi-

ceerde, letterlijk overgenomen uit het *Duwvaartmanifest*. Het *Duwvaartmanifest* was verder ook van groot belang omdat het milieuprotest kon bogen op een degelijk onderbouwde argumentatie op basis van een dossier, wat toen totaal nieuw was. Ten slotte werd dankzij de enorme weerklank van de acties en de dreiging die daarvan uitging naar de politiek toe, een Staatssecretariaat voor Leefmilieu opgericht.

Reeds tijdens het protest tegen het duwvaartkanaal rees de vraag naar een steviger uitgebouwde structuur voor Red de Voorkempen. Het actiecomité werd uitgebouwd tot een overkoepelend en coördinerend orgaan waarin vertegenwoordigers zetelden van de plaatselijke milieugroepen en groencomités, en het werkingsveld werd uitgebreid naar alle milieuproblemen van de hele regio. In 1974 was deze operatie voltooid en sindsdien kunnen we spreken van een volwaardig, slagkrachtig overlegplatform voor de actie- en groencomités van de verschillende gemeenten: Aktiegroep Polders Leefmilieu, Groenkomitee Kapellen vzw, Milieubescherming Brasschaat, Schotens Aktiekomitee Leefmilieu vzw, Aktiekomitee Leefmilieu Sint-Job, Hart van de Kempen vzw, Komitee Beter Leefmilieu vzw, Leefmilieu Ranst, Gemeentelijke Raad voor Groen Voorziening, Groenkomitee Leefbaar Wommelgem vzw, Anders Gaan Leven-beweging, Groenkomitee 's-Gravenwezel, Groenkomitee Halle, Leefmilieu Oelegem, Groenkomitee Brecht, Groenkomitee Wijnegem, Groenkomitee Schilde, Beter Leefmilieu Westmalle en Werkgroep Informatie Leefmilieu Zoersel. Daarnaast bestonden er samenwerkingsverbanden met talrijke andere actiegroepen en comités.

Intussen waren er in de milieubeweging in het algemeen twee discussies losgebarsten die binnen Red de Voorkempen veel stof deden opwaaien en die nog jaren zouden aanslepen. Ten eerste was er het ongenoegen over de gang van zaken bij de Bond Beter Leefmilieu. Red de Voorkempen vond dat deze zijn rol als slagvaardige koepel van alle milieugroepen niet speelde. Deze discussie, die gemakshalve wel eens herleid wordt tot de tegenstellingen tussen natuurbehoudverenigingen en milieuactiegroepen, sleepte aan tot midden jaren 1980. Ten tweede was er de discussie omtrent het al dan niet oprichten van een groene politieke partij. Reeds in 1973 werd vanuit Red de Voorkempen voor het eerst het idee gelanceerd hiermee te starten. Dit voorstel haalde het niet door de terughoudendheid van de aangesloten groepen, maar ook door felle tegenstand binnen de eigen organisatie. Toen bij de eerste deelname van Agalev aan de verkiezingen in 1977 toch heel wat mensen van Red de Voorkempen actief betrokken bleken, zoals hoger reeds aangehaald, zorgde dit begrijpelijk voor de nodige wrevel bij de tegenstanders van deze koers die voor een voldongen feit waren geplaatst. Ironisch genoeg waren het juist de grootste tegenstanders, Luc Versteylen en Paul Staes, die in de jaren 1980 boegbeelden van de groene partij werden.

Red de Voorkempen zelf bleef wel nadrukkelijk politiek neutraal en in haar rangen waren altijd mensen van verschillende politieke signatuur terug te vinden. Het voorbeeld van Paul Staes, die van Agalev naar de CVP en vervolgens naar de

VLD overstapte, maar wel onafgebroken actief bleef in Red de Voorkempen, spreekt in dit verband boekdelen.

Na de spectaculaire acties tegen het duwvaartkanaal was het inmiddels wat stiller geworden rond Red de Voorkempen. Vanaf 1978 kende de werking een heropleving met het aantreden van Paul Staes als voorzitter. De maandelijkse vergaderingen werden opnieuw druk bezocht en er werden regelmatig juridische middelen aangewend om de eisen af te dwingen, wat mogelijk was geworden door de omvorming tot een vzw eind 1977. Deze periode werd voornamelijk beheerst door de niet aflatende strijd, samen met onder meer het Belgisch-Nederlands Grensoverleg Regio Antwerpen (Benegora), tegen het illegaal verhandelen en storten van afval door de afvalmaffia. Onder de vleugels van de BBL werd zelfs een Nationaal Aktiefrent Afvalmisdrifven in het leven geroepen. De afvalschandalen vulden jarenlang de kranten en het protest hiertegen vormde uiteindelijk mee aanleiding tot het Vlaams afvaldecreet en de Nationale Afvalwet.

De samenwerking tussen Red de Voorkempen en de Belgische tak van de grensoverschrijdende milieuvereniging Benegora is niet verwonderlijk, daar verschillende mensen actief waren in beide verenigingen. Ook de bestuursfuncties bij Benegora werden regelmatig ingevuld door mensen die actief waren bij Red de Voorkempen. Fons Mees was er een tijdlang voorzitter en Paul Staes was begin jaren 1980 zelfs voorzitter van beide verenigingen, tot hij in 1984 lid werd van het Europees Parlement voor Agalev. Red de Voorkempen zetelde ook in de raad van beheer van Benegora. Bijna vanzelfsprekend ontstond er een soort van taakverdeling, waarbij Benegora zich vooral richtte op de (grensoverschrijdende) problematiek rond de Antwerpse haven en de Schelde, en Red de Voorkempen haar pijlen meer richtte op het achterland van de haven.

Tegen 1990 werd gepoogd een groter en breder overlegplatform uit te bouwen en zette Red de Voorkempen, in samenwerking met de milieuwerking van Elcker-ik, zijn schouders onder de Antwerpse Milieufederatie, naar het voorbeeld van de provinciale milieufederaties in Nederland. Het initiatief werd al snel ondersteund door de Bond Beter Leefmilieu, die zelf ook al pogingen had ondernomen om een provinciale milieukoepel in het leven te roepen. De werking van de federatie verliep echter moeizaam en na enkele jaren werd ze opgeheven. Ook met de werking van Red de Voorkempen ging het bergaf en de activiteiten kwamen op een laag pitje te staan. Het ging van kwaad naar erger en eind jaren 1990 werd voorgesteld het actiecomité te ontbinden. Paul Staes en Luc Melis gingen hier fel tegenin. Uiteindelijk werd besloten het aantal samenkomsten te beperken en elk lid van de raad van beheer in slechts één dossier verantwoordelijkheid te geven om het engagement niet te zwaar te maken. Doordat de werking van de Belgische tak van Benegora inmiddels ook op een laag pitje was komen te staan, moest het actiecomité zijn aandacht ook nog eens extra op de haven richten. Paul Staes, die opnieuw voorzitter werd, nam begin 2000 het initiatief om de verschillende actiecomités tegen de

Wij zijn de tolk van honderdduizenden die in een land wonen waar het leefmilieu beheerst wordt door wanorde en willekeur. Het water is vervuild, de lucht verontreinigd, de bodem vergiftigd, de fauna en flora worden overal bedreigd. De steden zijn onleefbaar, het landschap wordt geschonden, omdat onze wetten ontoereikbaar zijn, of niet worden toegepast.

Men treft eenzijdige beslissingen en houdt geen rekening met het bestaande en levensnoodzakelijke groenpatrimonium. Wij willen echter een ruimtelijke ordening die, naast economische, rekening houdt met biologische en sociale motieven, waar men het noodzakelijke natuurmilieu van de mens niet steeds negeert.

Wij willen het behoud van onze voorkempen, omdat zij de groene long vormen van de Antwerpse bevolking, omdat zij tevens een sociale noodzaak uitmaken. Wij willen de bescherming van fauna en flora. Wij herinneren onze overheidspersonen aan de vele mooie toespraken die ze regelmatig houden over natuurbescherming.
" Er mag niet meer aan het bestaande groenpatrimonium getornd worden ".

Daarom zeggen wij, samen met deskundigen inzake natuurbehoud, openbare werken, economie en scheepvaart, NEEN aan het huidige tracé van het duwvaartkanaal Oelegem - Zandvliet, dat ons een duizend hektare natuurgebied gaat kosten en waardoor het doodvonnis wordt uitgesproken over onze zo mooie Voorkempen.

Help ons dit plan te keldereren en **RED DE VOORKEMPEN !**

Tekst uit een pamflet van het actiecomité Red de Voorkempen (Amsab-ISG, Gent)

tweede goederenspoorlijn voor de haven, langs de ring (R1) in Antwerpen, samen te brengen in Red de Voorkempen. De actiegroep kreeg hierdoor een tweede adem, met nieuwe organisaties zoals de actiegroep Winkelstap (Schoten), Red de Keer (Oelegem), wijkgroep Ertbrugge (Deurne), Stop de Trein-Ring, milieuraad Wommelgem, milieuraad Schilde en milieuraad Ranst. De ploeg bestond vrijwel volledig uit nieuwe gezichten. Fons Mees, Luc Melis en Paul Staes waren zowat de enigen die overbleven van de eerste ploeg van Red de Voorkempen. Deze laatste gaf het voorzitterschap na enige tijd op eigen voorstel door aan huidig voorzitter Jef Rombouts. Samen met Dirk Weyler schreven laatstgenoemden recent de visietekst *Antwerpen Overmorgen*, waarin zij trachten een antwoord te geven op de meest prangende vragen aangaande de toekomstige ontwikkeling van de Antwerpse haven en van de economie, industrie en samenleving in het algemeen.

Het is niet verrassend dat de haven zoveel aandacht krijgt van het actiecomité; de Voorkempen ligt in het achterland van de Antwerpse haven. Dit is dan ook de dominante factor die in grote mate zijn stempel drukt op de agenda van Red de Voorkempen. De haven maakt van Groot-Antwerpen, en van de Voorkempen in het bijzonder, een van de meest bedreigde streken ter wereld inzake open ruimte,

luchtkwaliteit, concentratie van chemische en petrochemische bedrijven, chaotische mobiliteit met allerlei verbindingen van vrachtwagens, goederentreinen en binnenschepen. De spanning tussen leefmilieu en volksgezondheid, leefbare ruimte en leefbaarheid is hier enorm. Dat is wellicht de reden waarom het ontstaan van de groene beweging en van de groene partij in de Voorkempen heeft plaatsgevonden en ze hier zo succesvol is gebleken; Agalev behaalde haar beste resultaten in de Voorkempen.

Steeds opnieuw wordt deze streek opgeschrikt door de dreiging van alweer een megaproject met verstreckende gevolgen: het duwvaartkanaal, de Grote Ring, het tweede goederenspoor voor de haven ... De strijd die Red de Voorkempen hiertegen aanvatte, was dikwijls niet gericht tegen het project an sich, maar tegen het gekozen tracé. Het actiecomité heeft bijna altijd een onderbouwd alternatief naar voren gebracht en daarmee een grote rol gespeeld in het debat over de mobiliteit in en rond Antwerpen. Deze voorstellen werden telkens weer aan de kant geschoven en toch blijkt telkens weer – achteraf – dat ze het gelijk aan hun kant hadden. Of het nu gaat over waterwegen (kanaal voor de duwvaart), autowegen (Grote Ring) of treintracés (tweede goederenspoorlijn): de alternatieve voorstellen van toen worden vandaag overgenomen. Hadden haven en politici er wat meer oog voor gehad, dan waren de verbreding van het Albertkanaal, het rondmaken van de Kleine Ring en de Liefkenshoekspoortunnel al lang een feit geweest.

Een gelijkaardig voorbeeld van een voorstel van Red de Voorkempen dat pas later werd overgenomen, is het plan voor de oprichting van een regionaal landschap de Voorkempen om, eindelijk, aan de (her)opbouw van de streek te kunnen werken. Het plan werd voorgesteld aan het provinciebestuur en aan de betrokken gemeentebesturen, maar tot twee keer toe afgewezen, en dat terwijl Antwerpen als enige Vlaamse provincie geen enkel regionaal landschap had. Enkele jaren geleden nam de provincie zelf het initiatief om het Regionaal Landschap de Voorkempen op te richten. Ze slaagde in haar poging en verklaarde vol trots dat het 'de moeder van alle regionale landschappen' betrof voor de provincie Antwerpen. Wat echter veel belangrijker is dan dat Red de Voorkempen het idee lanceerde, is dat dankzij de jarenlange inzet van het actiecomité en al de aangesloten verenigingen belangrijke privé domeinen, parken, bosgebieden en open landschappen behouden bleven en dat de oprichting van zo'n regionaal landschap vandaag dus überhaupt nog mogelijk is. Telkens opnieuw vergde het een verregaande inzet: het opstellen van een dossier, het praten met andere lokale actiegroepen en met allerlei overheden, het optrommelen van de pers, het organiseren van debatten, het verzamelen van handtekeningen, het inspannen van een rechtsgeding ... Contradictorisch genoeg is veel van wat bereikt werd via het voeren van al die honderden kleinere en grotere acties, niet zichtbaar: bij succesvol verzet tegen een zoveelste dwaze voorstel gebeurt er op het terrein immers niets, want een succesvol resultaat impliceert dat het landschap blijft zoals het was. Alleen de archieven kunnen hiervan nog getuigen ...

Momenteel wordt gewerkt aan een inventaris van het – opvallend volledige – archief van Red de Voorkempen, die zal voorgesteld worden op de viering van het 40-jarig bestaan. Deze viering vindt plaats op zaterdag 24 oktober 2009, in het Kasteel van Schoten.

Paul Staes, Fons Mees en Luc Melis hebben, afgezien van het feit dat zij de enigen zijn die nog overblijven van de eerste ploeg van Red de Voorkempen, nog meer met elkaar gemeen; alle drie schonken zij archief aan Amsab-ISG.

Paul Staes specialiseerde zich als journalist in ruimtelijke ordening en leefmilieu. Eind jaren 1970, begin jaren 1980 was hij voorzitter van Red de Voorkempen, van Benegora-Leefmilieu en tevens van het door hem mee opgerichte Schotens Aktiekomitee Leefmilieu (Schal). Hij was ook een tijd lid van de raad van beheer van de BBL. Vervolgens was hij verantwoordelijk voor ruimtelijke ordening en leefmilieu bij de Koning Boudewijnstichting en stapte hij over naar Agalev, waarvoor hij in het Europees Parlement zetelde van 1984 tot 1994. Het archief dat hij aan Amsab-ISG schonk bevat voornamelijk dossiers over afvalschandalen en illegale handel in afvalstoffen die hij tijdens zijn onderzoek als journalist, milieuvactivist en Europees Parlementslid hieromtrent samenstelde in de jaren 1980-1990 (de Transnukleair-af-faire, de Seveso-vaten, het stort van Mellery ...).

Groene fietser Fons Mees is een van de stichtende leden van Red de Voorkempen en van Benegora-Leefmilieu, waarvan hij een tijdlang voorzitter was. Hij was de allereerste lijsttrekker van Agalev voor de Kamer, actief bij SOS Oosterschelde en zette zich bijzonder in voor het behoud van de polderdorpen, vooral via de Actiegroep Polders Leefmilieu (Apol). Tot op de dag van vandaag voert hij actie voor het behoud van het dorp Doel. Hij gaf het archief van Benegora-Leefmilieu in bewaring bij Amsab-ISG. Hierin bevindt zich ook een schenking van de Brugse ingenieur en klokkenluider André Mertens aan het documentatiecentrum van Benegora in 1985 (de Werkgroep RA, Anti-LNG-Front tegen de terminal in Zeebrugge, SOS Oosterschelde ...).

Luc Melis is de huidige secretaris van Red de Voorkempen. Hij heeft 25 jaar milieustrijd achter de rug in Brecht en omstreken, waarvan 14 jaar als gemeenteraadslid voor Agalev/Groen!. Het archief dat hij aan Amsab-ISG schonk, bevat de weerslag van deze activiteiten, voornamelijk bij Agalev/Groen! Brecht en Beter Leefmilieu Brecht.

Voor dit artikel werd dankbaar gebruik gemaakt van de teksten van Red de Voorkempen naar aanleiding van hun 15-, 25- en 40-jarig bestaan en van de licentiaatsverhandeling van Eveline Dullaers, *Duwvaart: moord op de Kempen. Bewegingen rond het duwvaartkanaal Oelegem-Zandvliet en het ontstaan van een Groene Partij in Vlaanderen*, UGent, 2005.